

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap

Pasen 2021

Van zwart naar rood

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap

25^e jaargang nr. 2, Pasen 2021

Inhoud

Thema: Van zwart naar rood

Vuur en ijs	1
Van dood naar leven	4
In de werkplaats van het altaarschilderij	8

Lijdenstijd

Stille Zaterdag	11
-----------------	----

Op de groei – opvoeding

De puberteit: een blik op de toekomst	15
---------------------------------------	----

Onder de zon – jongeren

Dapper voorwaarts	18
-------------------	----

Op naar de volgende eeuw

Tussen de Oude en de Nieuwe brug	20
----------------------------------	----

Boeken

In verbinding zijn	22
--------------------	----

Bestuur en instellingen

Van de bewindsdrager	24
----------------------	----

Van de bestuurstafel	25
----------------------	----

Omgang met corona in de gemeenten	26
-----------------------------------	----

Berichten uit de gemeenten

Kerstnacht op de bouwplaats	27
-----------------------------	----

Internationaal

Berichten	29
-----------	----

Over de grenzen	30
-----------------	----

Allerlei

Aankondigingen	31
----------------	----

Gestorvenen	33
-------------	----

Colofon	37
---------	----

Van de redactie

Wellicht is het u niet ontgaan dat met de nieuwe vormgeving van ons blad de artikelen bondiger zijn geworden: een grotere, beter leesbare letter neemt nu eenmaal meer ruimte in. Dat is voor de auteurs van onze artikelen een mooie uitdaging: breng de inhoud, hoe gecompliceerd die ook is, terug naar de essentie. We zijn benieuwd of dat ons enigszins gelukt is met een zo complex thema als de wisseling van stemming in de overgang van de Lijdenstijd naar Pasen: 'Van zwart naar rood', hoe uit de dood opstanding geboren kan worden. Een soortgelijke complexiteit komt aan de orde in een cruciale vraag voor de puberteit: hoe helpen we jonge mensen om uit 'de grote kuil' te klimmen? Lees het interview met de kinder- en jeugdarts Edmond Schoorel. In het komende nummer van 'In beweging', dat rond Pinksteren verschijnt, hopen we aandacht te besteden aan het thema Identiteit: hoe kan de geest van een gemeenschap inspirerend werken? Ook met betrekking tot dit thema zullen we ongetwijfeld enkele kuilen tegenkomen...

Bastiaan Baan

Illustratie vooromslag: 'Kruisiging - Toermalijn motief', Ninetta Sombart. In: V. Harlan, 'Ninetta Sombart', Urachhaus 2004

Thema: Van zwart naar rood

Ieder jaar weer maken we met de mensenwijdingsdienst in de nacht van Stille Zaterdag naar Paasochtend de overgang van het cultische zwart uit de Lijdenstijd naar het helder rood aan het altaar van de Paastijd. Dat je deze overgang niet alleen aan het altaar maar ook in de natuur kunt beleven, wordt duidelijk in de eerste bijdrage aan dit themagedeelte: een impressie van de bosbranden in Australië en wat daarop volgde. In de tweede bijdrage is Jolanda Gevers Leuven het gesprek aangegaan met drie mensen uit de gemeente Zeist, over hoe zij van het zwart in de Lijdenstijd naar het rood in de Paastijd gaan. Tot slot gaat Bastiaan Baan in de schilderijen van Ninetta Sombart op zoek naar het mysterie dat zich tussen 'zwart' en 'rood' afspeelt.

Vuur en ijs: de proeven van de aarde en de menselijke ziel

door Ioanna Panagiotopoulos (geestelijke in Canberra, Australië), vertaling: redactie

Nog niet zo lang geleden werd onze Australische ziel op de proef gesteld door vuur. Ontelbare bosbranden raasden over het land, waarvan vele niet konden worden bedwongen. Van november 2018 tot februari 2019 woedden op het Australische continent de heftigste bosbranden ooit, de natuur maakte een echte lijdenstijd door. De lange droogte en hoge temperaturen schiepen de verwoestende omstandigheden, waarin de branden escaleerden tot boven de menselijke macht. Voor degenen van ons die op plekken verbleven waar het vuur raasde, was het enige wat we konden doen: ons overgeven en zo het vuur te ontmoeten.

Australië is niet onbekend met bosbranden. Het grote zuidelijke deel van ons land is een gebied van extremen. In december was de lucht er dicht van

De dieren vluchten voor de bosbranden in Australië

de rook, het land verschroeide, hard, bruin en droog. Niet alleen groeide er niets onder deze omstandigheden, maar de bestaande vegetatie verdween, zelfs voordat het vuur zich erdoorheen verspreidde.

Vandaag de dag is datzelfde land weelderig en groen en voor het eerst sinds decennia siert in onze regio Canberra de inheemse wilde hyacint ieder vrij stukje grond met hemels blauwe sterren. Begin 2020 is de gemiddelde regenval verdubbeld. De grond is vochtig. Als een 'Paas-aura' ontluikt helder groen en rood-rose blad aan verbrande stronken Eucalyptus.

Paasfeest van de natuur

Het Australische landschap is vergevingsgezind. Eucalyptussen laten na de intense hitte hun zaden vallen. Dieren die het overleefd hebben beginnen terug te keren. Een nieuwe levenscyclus vangt aan. De grote scheppende geesten van dit land voltrokken ceremonieel een groot natuur-paasfeest. Na de schraalheid en leegte is het verbrande hart van ons landschap weer gevuld met levend, pulserend leven.

Dit wonder herstelde ons vertrouwen in de goddelijkheid van de natuur. De troost van vernieuwing redde ons voor even van het vooruitzicht waarvoor klimaatwetenschappers ons waarschuwden: sommige bossen zullen verloren gaan en niet meer opgroeien, zoals ook niet alle soorten kunnen overleven in de ondiepe zaadbedjes onder de grond.

Meer dan 16 miljoen hectare bos verbrandde in het laatste Australische bosbrandseizoen. Een verlies van deze omvang zou ons moeten aansporen om alles te doen

om alles te doen wat we kunnen en aandacht te besteden aan het veranderende gezicht van het toch al extreme weerpatroon in Australië. En dat deed het ook een tijdje: nog nooit was in onze moderne tijd het bos zo in onze gedachten als toen de vuren raasden; gebeden van hoop stegen op voor de brandende natuur en haar schepselen. Maar een andere kracht, die ons verhinderde verder te kijken dan de schoonheid van onze achtertuin, kreeg ons in zijn greep.

De ijsproef

Niet lang daarna moesten we de volgende proef doorstaan: de ijsproef van soci-

De zwartgeblakerde Eucalyptus stammen lopen uit met teer roze-rode blaadjes

ale isolatie. Slechts enkele maanden nadat de branden waren bedwongen en de regen kwam, maakte Covid-19 zijn opwachting in de mensengemeenschap. En met zijn komst vervaagde in onze gedachten het wonder van de natuur; onze mogelijkheden om naar de verbrande gebieden te gaan om een indruk te krijgen van de schade werden verhinderd. Het nieuwe was eraf, we zagen het niet meer breeduit in de kranten staan of op sociale media. Van de hitte van het vuur naar de kou van het ijs – afstand houden, isolatie, lockdown. Plotseling kan alles en iedereen een bron van besmetting zijn; we worden dodelijk voor elkaar. De komst van Covid-19 bewees zich tot nu toe als de kracht die ons op het hart drukte, dat onze menselijke verbindingen ons eerder kwaad dan goed doen.

En zo werd de natuur weer een droom, ongehoord en ongezien. Haar lichaam draagt de voetstappen van wandelaars en hardlopers die zich gemaskerd en op afstand door haar heen bewegen om de beperkingen van de lockdown te verlichten en om hun lichaam en ziel fit te houden. Hoe akelig ook, we worden hier uitgedaagd. We verliezen het begrip van onszelf binnen de context van de natuur; we verliezen het begrip van onszelf binnen de context van de mensheid zelf. Hoe kan de relatie tot de aarde en tot onszelf als mensheid worden vernieuwd? Wat is een mogelijk geschenk van deze proeven van vuur en ijs?

Het geschenk van vuur en ijs

Enkele dagen geleden, terwijl ik een boek zat te lezen, gaf mijn twaalfjarige zoon me een raadsel op: 'Wie wint, vuur of ijs?' Afwezig, zonder er goed over na te denken, zei ik: 'Vuur'. 'Fout', zei hij, 'want vuur smelt het ijs tot water en het water blust het vuur, dus ijs wint.'

We zijn niet geïsoleerd van het levende organisme van de aarde. We kunnen haar niet beheersen en elkaar niet beheersen. Onze aarde is niet slechts de verzorgster van onze fysieke behoefte aan voedsel, beschutting en lucht. Hoewel deze dingen wonderen op zichzelf zijn, is er meer dan dat. Want onze aarde heeft een geest die kan worden waargenomen door onze bewuste dialoog, een geest die zich als geneeskracht uitgiert in onze ziel.

Vuur doet het ijs smelten

Zorg voor onze aarde wordt pas een ware impuls, wanneer we zorgen voor en diep graven in onze ziel. Wat we in de toekomst kunnen maken van onze aarde, hoe praktisch ook, begint met een diepgaande interesse voor en verzorging van de menselijke ziel. Ervoor zorgen dat je ziel niet onbeheersbaar raast als het vuur van de ongetemperde geest. Er-

voor zorgen dat je ziel niet bevriest in angst, isolatie en dominantie. Diep in je ziel kan een klimaat heersen dat dit andere, deze helende geest in ons midden uitnodigt: een kracht voor wiens aangezicht alle stormen van het leven tot kalmte worden gebracht, alle illusies ontmaskerd, alle wonden genezen.

De ziel heeft het vermogen om de drager te zijn van dit andere, van deze bronnen van de geest. Niet een geestelijk vuur dat brandt, niet een geestelijk ijs dat doet bevriezen, maar een geest die smelt en de hongerige zaden van de toekomst bevochtigt. Dit andere onthult zichzelf met elke bewuste stap die we over zijn lichaam lopen: onze aarde. Ieder woord wordt gehoord door het bezielde oor van deze aarde en elke ontvangen gedachte is voeding voor het geestelijke hart van deze aarde.

Het draaipunt van de weegschaal, dat gezegend is met het vermogen om vuur en ijs in evenwicht te brengen, is ons bewustzijn zelf: zonder de noodzaak om vuur te blussen, zonder te vernietigen. Om zo creatief een levende relatie met de aarde te vormen en mee te scheppen. We hebben nog vele stappen te zetten, maar de dialoog is al begonnen. Het begint al als we de woorden horen die aan het altaar gesproken worden, woorden die ons de levende werkelijkheid onthullen van de Wereldgeest: die leeft in ons gebed, in het heffen van onze handen en zelfs in zijn verbazingwekkende aanwezigheid in ons daglicht!

Kan de relatie met onszelf en de aarde worden vernieuwd? Wat is het geschenk van vuur en ijs? De toestand van de aarde en de mensheid roept het evenwichtspunt van ons bewustzijn naar voren als een noodzaak en behoefte van onze tijd. En uit de geboorte van de dialoog smelt er leven uit ijs dat de grond van het zijn bevoeit: leven ontkiemt uit de as.

Van dood naar leven

door Jolanda Gevers Leuven (gemeente Zeist) in gesprek met Marianne Lampe, Ingrid Deij en Irene van der Laag

'Niet bewust erop voorbereid kom ik in de cultusruimte', vertelt Marianne Lampe. 'Het is Pasen, er is een onbestemd feestelijk gevoel op deze ochtend als ik naar de kerk toe ga. En dan kom ik binnen, ik spring van binnen open: wauw! Krachtiger dan woorden ooit kunnen beschrijven spreekt daar het rood en zet me in feestelijk vuur en vlam. Niet verzegend, wel blij en bevrijdend. Ik stroom vol van leven, voel me krachtig, voorwaarts gericht. Het wekenlange zwart dat er aan voorafgaat is deel van de bevrijdende rood-ervaring. Zó lang duren die weken, dat het zwart – zo lijkt het – is gaan wennen. Alle inkeer en soberheid waartoe het aanzet is geleidelijk gewoner, minder beklemmend geworden en heeft geleid tot gelaten maar evengoed actieve

overgave ... zo zal het misschien wel altijd blijven. En dan is daar het warm-vurige, tere en toch o zo krachtige rood...!'

In de Lijdenstijd hangt er een zwarte doek aan het altaar. Zwart is de kleur die ons in eerste instantie aan dood, rouw, droefheid doet denken; de kleur van de nacht, van het niet-zien, van blindheid. Rudolf Steiner (1): 'Een wezen van vlees en bloed kan in die zwarte duisternis niets beginnen. Het zwart blijkt wezensvreemd te zijn, ja zelfs vijandig aan het leven. Leven kan in het zwart niet bestaan. Alleen de geest kan bloeien en dit zwart doordringen, kan zich daar binnenin doen gelden. Zwart is het geestelijk beeld van het dode.'

Wie in een nacht met nieuwe maan en een zwaar bewolkte hemel door een bos dwaalt, kan die duisternis beleven. Er is niets te onderscheiden: geen boomtoppen, geen horizon, ook de weg niet. Na een paar stappen dreig je in de berm te belanden of in bramenranken verstrikt te raken. Het gevoel geen enkele houvast te hebben, van God en alle mensen verlaten te zijn, kwetsbaar en angstig te zijn, kan je dan overmeesteren.

Het omgekeerde kan gebeuren als op een ochtend het nog nauwelijks zichtbare prille roze van het morgenrood aanzwelt tot een intens vurig rood – waarvoor 'het nacht'lijk duister zwicht' – dat ten slotte wordt overstraald door het licht dat alles overstijgt als de zon boven de horizon uitkomt.

Een van de eerste kleuren die waargenomen en benoemd kan worden is het rood; in de lente te vinden in jonge knoppen en rond Sint Jan in nieuwe scheuten aan bomen en struiken – rood als de glans van het nieuwe leven. Rood beleven we in onze ziel als een warme kleur die oproept tot activiteit, kracht, moed en liefde, maar ook tot strijd lust.

Hoe beleven kunstenaars deze tegenpolen?

Ingrid Deij: 'Er is geen groter kleurovergang in het christelijke jaar dan tussen zwart en rood: van dood naar leven. En

*Het daghet in den Oosten
Het licht schijnt overal
Hij komt de volken troosten
Die eeuwig heersen zal*

*De duisternis gaat wijken
Van d'eeuwen lange nacht
Een nieuwe dag gaat prijken
Met ongekende pracht*

*Zij die gebonden lagen
In de schaduw van de dood,
Naar 't scheen van God verlaten
Begroeten 't morgenrood*

*De zonne voor wier stralen
Het nacht'lijk duister zwicht
En die zal zegepralen,
Is Christus 't eeuwig licht.*

M. Vulpis (ca. 1570-1615)

'Het berouw van Petrus', Hans Krücken
(1962). Die Christengemeinschaft Berlin
Wilmersdorf

wat de ziel betreft: van binnen naar buiten, van inkeer naar jubel. Elk jaar weer een overdonderende ervaring, door het contrast dat ook in de muziek hoorbaar is. Muziekimprovisaties op Goede Vrijdag zijn aards, laten nauwelijks stromende ritmes horen, wel toonherhaling en dissonanten, om het niet verder kunnen, geen perspectief te hebben en met je kop tegen een muur te staan, te verklanken. Aangegrepen door het berouw van Petrus is het haast onmogelijk om tonen te vormen.

Sommige mensen beleven de plotselinge overgang van zwart naar rood als jubeltonen. Met het rood van Pasen begint er muzikaal een nieuwe bron te

stromen, er is een gevoel van in beweging komen, van opstanding, jezelf op de boventoon terugvinden, van pulserende ritmes, die terug te vinden zijn in de epistels.

Als ministrant werd ik me bewust hoe zwart en dood het kooltje is als je het voor de dienst aansteekt. Pure materie zonder enig leven. Later zie je het terug als het deksel van het wierookvat wordt opgehaald: het is oranje-rood gloeiend, soms al onder een dun laagje grijze as. Rood is doorgloeid zwart. Dat doorgloeien is een daad van accepteren en opnemen van het zwart. Dan wordt het zwart met liefde doorwarmd.'

Irene van der Laag: 'Rudolf Steiner zegt "Kleur is de ziel van de natuur en van de hele kosmos. We nemen deel aan deze ziel wanneer we de kleuren meebelevan" (1), en in dezelfde voordracht: "Het Ik en de ziel leven in de kleur." Maar hoe verbind je je met de kleuren en met de ziel van de natuur en de kosmos? En hoe verbind je je met je eigen ziel op een manier dat daarin ruimte ontstaat voor de kosmische ziel? Als schilder tast ik af wat leeft in mijn ziel en geef daar vorm en kleur aan. Wat gebeurt er dan? Twee schilderijen als voorbeeld.

Als eerste *Door het duister gaan - Zwart met Rood*. Mij overviel een overweldigend gevoel van verlatenheid en leegte. Ik koos zwart pastel om dat gevoel af te tasten en vorm te geven. Terwijl ik aan het werk was, vulde dat donker zich plotseling met de warmte en diepte van de aldragende duisternis die al het lijden omvat en waar niets, helemaal niets buiten kan vallen: de warme dragende duisternis van de Vaderwereld. Dóórdringend in deze duisternis wordt stilaan een nieuw licht beleefbaar.

Het pastel *Opstanding* ontstond langs een heel andere weg. Midden op een frisse dag in het vroege voorjaar fietste ik door de polders bij Werkhoven onder een helderblauwe hemel, toen plots het beeld van een stralend rood om mij heen stond dat de hele omgeving vervulde. Het was een sterke beleving van grote ernst en vreugde: opstanding. Dit beeld werkte ik uit met rode pastel (2).'

Twee kanten van rood en zwart

Als inderdaad elke zintuiglijke openbaring aan deze kant van de drempel haar werkelijke bestaan aan de andere kant van de drempel heeft, dan was het huiveringwekkende avondrood dat de hemel kleurde op de avond, voordat in Nederland de Tweede Wereldoorlog uitbrak, een vlammende waarschuwing van wat ging komen. Dan zou het sterker worden van het prille rood bij een zonsopgang een beeld kunnen zijn van wat er op Goede Vrijdag en Stille Zaterdag in de geestelijke wereld en in onze atmosfeer gebeurde en gebeurt. Het zijn twee kanten van het rood: het rood dat tot agressie en oorlog kan voeren en het warme, omhullende, bevrijdende rood dat hoop en vertrouwen geeft; evenals zwart een koude en een warme kant heeft, zoals in de bijdrage van Irene van der Laag werd beschreven. Tastend naar wat er op Stille Zaterdag en met Pasen gebeurde, kan in de doodse, kleurloze stemming van de Lijdenstijd van tot stilstand te zijn gekomen en geen uitweg of toekomst meer te hebben, het prille roze als een belofte oplichten. Zou dit een beeld zijn van wat dat de gestorvenen beleefden toen Christus afdaalde naar de onderwereld, de oergrond van het boze, van pijn, en lijden? Emil Bock beschrijft het als: "... het allerheiligste, waarin de zielen van de doden zich bewegen, maar onder de magische betovering van de macht des doods zijn gekomen. Dan treft ons in het saturnische duister van de sfeer van de dood

'De opstanding van Christus', fresco St.
Petrus en Pauluskerk, Oberstaufen Duitsland

een onverwacht licht. Hij, die aan het kruis stierf, is in het dodenrijk binnengetreden. (...) Hij draagt het volle zonlicht van zijn genius opeens door de dood heen." (3)

(1) Uit: Rudolf Steiner. *Het wezen van de kleuren*. Dornach 26 juli 1914

(2) Deze en andere schilderijen zijn te zien van 4 april tot dinsdag 11 mei in de Christengemeenschap Zeist, opening 18 april.

(3) Emil Bock. *Van Jordaen tot Golgotha - De drie jaren van Christus*. Zeist 1991

In de werkplaats van het altaarschilderij

door Bastiaan Baan (geestelijke in de gemeente Zeist)

Nog nooit heb ik bij een tijdgenoot een zo sterk existentieel bewustzijn van de werking van de machten van de tegenstander beleefd als bij de kunstenares Ninetta Sombart (1925 - 2019). Met 'existentieel' bedoel ik: aan den lijve hun werking ervaren en met deze machten de confrontatie aangaan. Veel mensen, wanneer ze iets beginnen te begrijpen van de werking van het boze in zijn verschillende gedaanten, zien het kwaad overal om zich heen – behalve in zichzelf. Het is een kunst om deze destructieve werelden in jezelf te herkennen in de vorm van zelfreflectie, maar een nog veel grotere kunst om deze zelfkennis in je dagelijks leven en werk toe te passen.

Door de jaren heen kon ik het ontstaan van schilderijen van Ninetta Sombart van tijd tot tijd van nabij meemaken. Steeds ging dit ontstaan gepaard met een pijnlijk, leerszaam proces van vallen en opstaan – hoe ervaren zij als kunstenares ook was. Sprekend over dit proces zei zij wel eens: 'Het is steeds opnieuw zoals bij kleine kinderen,

die hun eerste stapjes doen. De kans om te vallen moet altijd aanwezig zijn.'

Veel kunstenaars weten door schade en schande wel, dat ervaring een valkuil kan zijn: het gevaar bestaat dat je jezelf herhaalt en op den duur tot niets nieuws komt. Het werk komt op een doodlopend spoor en verstart. Van de weeromstuit moet daarna iedere irrationele oprisping van emoties tot kunst leiden, terwijl 'de slaap van de rede demonen voortbrengt' (de titel van een bekende ets van Goya). In de taal van Ninetta Sombart, staande voor een van haar schilderijen: 'Het is een uitstekend schilderij. Het is mooi. Het is té mooi. Ik ga

het morgen overschilderen. Wat wonderschoon is, is juist het probleem. Het moet vóór alles waar zijn.'

Twee verzoekermachten

De confrontatie met de twee verzoekermachten (1) werd door haar in een gesprek eens als volgt verwoord: 'Het is een pijnlijk proces. Dit schilderij bevalt me heel goed. Maar er heeft zich nog geen wezen met dit schilderij verbonden. Mijn gevoel van bekoring – dat is Lucifer. Daarna komt Ahriman en zegt: het wordt nooit beter, het deugt niet, gooi het weg. En zo sta je tussen deze twee. Maar als dit proces niet zou plaatsvinden, zou het schilderij helemaal niet kunnen ontstaan. Het schilderij leeft al een beetje en zegt: zo mag je mij niet laten staan. En het heeft gelijk. Dan moet ik nog een stap verder gaan. Wanneer een altaarschilderij tot stand is gekomen, triomfeert De-gene die Heer is over Lucifer en Ahriman. Wanneer het niet gelukt is, dan komt een ander te voorschijn. Indrukwekkend, fantastisch... maar niet de Christus. Het hele proces is een dramatische strijd. Tijdens het proces komt plotseling een ogenblik, waarop het schilderij iets van mij verlangt. Waar ik niet meer schilder wat ik wil schilderen, maar waar het schilderij wil, dat ik schilder. Dat ben ik niet zelf.'

Zelf had Ninetta Sombart geen enkele ambitie om ooit een altaarschilderij te maken. De wens kwam niet van haarzelf, maar van buitenaf: eind jaren '80 vroeg de priester Johannes Lenz haar of zij zich kon voorstellen om een altaarschilderij te maken. In plaats van daarop ja of nee te zeggen, ging Ninetta Sombart naar de mensenwijdingsdienst en vroeg aan Christus, hoe ze Hem kon schilderen. In de loop van de jaren die daarop volgden maakte zij 35 altaarschilderijen, die inmiddels in dertien verschillende landen hun bestemming hebben gevonden.

Kruisdood en opstanding

Gaandeweg werd haar steeds duidelijker, dat het voor haar onmogelijk was om de twee thema's kruisdood en opstanding op één schilderij te verenigen. Ze beriep zich daarbij op de handelwijze van Rudolf Steiner bij de stichting van de Christengemeenschap. Hij bracht voor de eerste mensenwijdingsdienst reproducties van twee verschillende schilderijen mee: de *Karlsruher kruisiging* van Matthias Grünewald en de *Redentore* (Verlosser), geschilderd door Vincenzo Foppa. Dat was geen toeval, aldus Ninetta. Tussen deze twee momenten ligt immers een 'afgrond': Stille Zaterdag. Zij schilderde deze twee altaarschilderijen steeds in het bewustzijn van het mysterie, dat zich tussen dood en opstanding, tussen 'zwart' en 'rood' afspeelt.

In de confrontatie met deze twee gegevens ontdekte zij gaandeweg ook de valkuilen bij het schilderen van deze thema's. In haar eigen woorden: 'Het probleem van veel altaarschilderijen is: ofwel de kruisiging wordt depressief, of de opstanding wordt luciferisch. Tussen deze twee pendel ik voortdurend heen en weer. Maar Hij wil tot ver-

schijning komen. Wanneer je in een schilderij Zijn aanwezigheid gewaar kunt worden, wordt het pas een altaarschilderij. Dan zijn de rollen omgedraaid. Eerst was ik de schepper en daarna is het beeld de schepper en zegt: nee, dat heb je niet goed gedaan, dat heb ik niet bedoeld. Wanneer een schilderij goed gelukt is, is het zeker niet door mij gelukt. Ik heb daarom mijn schilderijen nooit gesigneerd. Ik heb ze niet geschilderd, maar ze werden door mij geschilderd.'

Wellicht helpt het bij de stille voorbereiding op de mensenwijdingsdienst om zich van tijd tot tijd deze confrontatie innerlijk voor ogen te plaatsen, voordat we aan het altaar staan: hoe kan ik de weg van 'zwart' naar 'rood' gaan?

Tweedelige altaarbeeltenis. In: V. Harlan, 'Ninetta Sombart', Urachhaus 2004

(1) *Ninetta Sombart duidt hier op de kracht die de mens euforisch los wil maken van zijn taak op aarde (in de antroposofie 'Lucifer' genoemd) en de kracht die de mens verlammend wil kluisteren aan de aarde en losmaken van diens verbondenheid met de goddelijke wereld (in de antroposofie 'Ahriman' genoemd).*

Lijdenstijd

Stille zaterdag

door Ton Besterveld (geestelijke in de gemeente Zutphen)

De hele Stille Week is gevuld met oerbeelden, die de dagen van de week hun eigenheid geven – meer nog en anders dan de oerbeelden van de scheppingsdagen. Te beginnen met Palmzondag wordt dag na dag een nieuwe schepping zichtbaar, die echter niet op zaterdag eindigt maar nog een octaaf kent: de zondag van de opstanding. De zaterdag heeft daardoor niet langer een afsluitend karakter, zoals voorheen. Welk karakter dan wel?

In de christelijke cultuur is de zaterdag, de Saturnusdag, niet veel meer dan de laatste dag van de week. In de joodse wet staat nog dat er op deze dag, de Sabbat, geen arbeid mag worden verricht omdat het een dag is van bezinning en aandacht. Aandacht voor het goddelijke, bezinning op wat tot stand is gebracht, als herinnering aan en in navolging van het terugblikken van de Elohim na de schepping. Het terugkijken naar het begin van alles, de bezinning op wat daaruit is geworden, mag als typerend worden beschouwd voor de samenleving van vóór de komst van Christus. Tradities, respect voor voorouders – dat hoort daarbij.

Voor de vroege christenen is dit terugkijken op zaterdag opgevolgd door het vieren van de cultus op zondag. De zondag zou daarmee de dag van het vooruitkijken moeten zijn, als voortzetting van de opstandingsdag, de eerste dag van een nieuwe schepping. Dit element is nog nauwelijks werkzaam in de cultuur, de zondag werd – en wordt steeds meer – gevoeld als afsluiting van de week en is daarmee niet veel anders dan vroeger de sabbat. Door de verschuiving van het religieuze centrum van de week naar de zondag heeft de zaterdag zijn religieuze aspect verloren en is lange tijd niet veel meer dan een werkdag geweest, later ook een schooldag. Het is nog niet eens zo lang geleden dat de zaterdag voor de meeste mensen in ons deel van de wereld een vrije dag is geworden. Zodoende spreken we nu van een 'weekend'; en omdat het moderne leven sterk wordt bepaald door werk, begint de week in het gevoel van veel mensen op maandag.

Stille verwandeling

Is er nog iets eigen aan de zaterdag? De zaterdag verbindt de voorbije werkweek met de zondag. Voor de meeste mensen betekent dat boodschappen doen, auto wassen

en schoonmaken, klussen, sporten. Maar dat verbindt de werkweek alleen op een uiterlijke manier met de zondag. De zaterdag lijkt geen religieuze betekenis te hebben; alleen de stille zaterdag voor Pasen wordt nog in ere gehouden; het nieuwe oerbeeld van de zaterdag.

In de Christengemeenschap worden de diensten voor de gestorvenen op zaterdag gevierd. Dat geeft de zaterdag een karakteristiek; deze dag is daarmee in de week de dag die het meest met de gestorvenen is verbonden. Dan is er dus toch een aansluiting bij het terugblikken van de voorchristelijke religies? Integendeel, de dienst voor de gestorvene blikte eigenlijk helemaal niet terug, maar heeft veeleer het karakter van een begroeting en vormt daarom eerder een begin dan een afsluiting. Wij vieren onze diensten immers altijd samen met de gestorvenen; een 'nieuwe' gestorvene wordt met naam en toenaam genoemd nadat de gemeente met de geestelijke wereld heeft gecommuniceerd. Wij verbinden daarmee de dienst voor de gestorvene met het nieuwe oerbeeld voor de zaterdag: de stilte van het graf waarin zich de opstanding voorbereidt.

Wat gebeurt er in die stilte? Om dat af te tasten kun je naar de mensenwijdingsdienst kijken. In de mensenwijdingsdienst, met haar vier stappen – evangelie, offer, verwandeling en communie – wordt een ander oerbeeld zichtbaar, een oerbeeld dat elders ook goed herkenbaar is; zoals bijvoorbeeld in het proces van rouwverwerking dat Elizabeth Kübler-Ross voor het eerst heeft herkend en beschreven. Dit oerproces, dat samenhangt met de vierledigheid van het mensenwezen, herkennen we ook in het leven van Christus op aarde: zijn menswording als evangelie, de kruisdood als offer, het graf als verwandeling en de opstanding als communie.

'Christus daalt af naar de gestorvenen', Andrea Bonaiuti (1366), Chieso Santa Maria Novella Florence

Stille zaterdag is dan de centrale dag van de verwandeling. Is er een grotere verwandeling denkbaar dan de verwandeling die plaatsvindt door de dood en wat daarop volgt? De dood is immers geen eindstation meer. De dood is principieel (= in beginsel) overwonnen: wij ervaren bij het sterven niet alleen de krachten van de doodsprocesen maar – voor zover we daarnaar hebben gestreefd – ook die van de opstanding. Daarom is de dood niet alleen verlies, maar vooral verwandeling en is de zaterdag doortrokken van dit stille, voor het oog verborgen proces, de altijd durende weerklink van de eerste stille zaterdag.

De dood wordt overwonnen

Welke verwandeling heeft zich destijds voltrokken? De evangelist Johannes beschrijft de menswording van de Logos, het scheppende principe (letterlijk: beginsel, begin van alles, oerbegin) in de kosmos. De Logos, de schepper treedt binnen in zijn eigen schepping, gaat daar deel van uitmaken, om door dit binnentreden de schepping verder te brengen.

De menswording van Christus is de menswording van een kosmisch wezen en heeft dus ook een kosmisch aspect. Dat horen wij ook in het tweede deel van het triniteits-epistel over het scheppen van de Zoogod: ons wezen, ons leven is de voortdurende schepping van de Logos, van de Zoon.

We kunnen ons voorstellen dat dit enorme wezen, dat oorspronkelijk heel de schepping doordringt, zich steeds meer samentrekt, steeds meer in de schepping afdaalt, om dan bij de doop in de Jordaan zich met de mens Jezus te verbinden. Het vervult zijn ziel, dan zijn levenskrachten en ten slotte zijn fysieke lichaam. Om één te worden met deze mens concentreert dit kosmische wezen zich, totdat het ermee samenvalt. Jezus is Christus geworden, Christus is Jezus geworden. Goddelijke wereld en mensenwereld vallen samen.

Maar dan gaat het nog verder. In het graf begint de nieuwe schepping. Door de kruisdood treedt dit god-menselijke wezen eerst binnen in een gebied dat wordt beheerst door de Dood. De Dood heeft met zijn enorme krachten een eigen domein gevormd, een onderwereld. Sinds de mensheid door de zondeval in de aarde verstrikt is geraakt, is dit domein steeds omvangrijker geworden. Zoals de Logos zich met Jezus heeft verbonden, doet de Christus Jezus dat nu ook met de onderwereld, waarin Hij zich uitbreidt. Er blijft voor de Dood ten slotte geen terrein meer over: de Dood wordt overwonnen.

Het graf der aarde

Al in de tweede eeuw is een geschrift ontstaan dat het evangelie van Nikodemus wordt genoemd. Hierin wordt beschreven hoe de bronzen poorten van het dodenrijk worden verbrijzeld als Christus binnentreedt, Satan laat binden en vasthouden in de

onderwereld tot zijn wederkomst. Op wat naïeve wijze is dit vaak afgebeeld: we zien hoe demonen worden verpletterd door de omvallende zware deuren en hoe de gestorvenen in een grote optocht Christus tegemoet trekken, aartsvader Abraham voorop. Dat daarmee toch een realiteit is verbonden komt tot uitdrukking in onze credozin: 'In de dood werd hij de bijstand van de gestorven zielen, die hun goddelijk zijn verloren hadden.'

De gestorven zielen worden bevrijd van hun binding aan de materie, die door het proces van de zondeval was ontstaan en de mensen zo sterk in de aardesfeer was gaan vasthouden dat het geestlicht voor hen niet meer toegankelijk was: zij hadden hun goddelijk zijn verloren. De poorten van dit goddelijk zijn gaan weer open; Christus laat zijn licht stralen in de duisternis van de onderwereld.

Hardheid, dichtheid, zwaarte, duisternis: de materie is geen einde meer, maar wordt transparant, wordt getransformeerd. Het lichaam van Jezus wordt bevrijd van de materie, gaat door de dood heen, wordt vergeestelijkt, wordt opstandingslichaam; het graf wordt zaaigrond. Maar meer dan dat: het graf beslaat de hele aardewereld; de hele aarde wordt doorlicht door het opstandingslicht van Christus. Zijn kosmische dimensie komt weer tot gelding; hij wordt de geest van de aarde.

Anastasis icoon: De herrezen Christus, in een stralend lichtblauwe mandorla, treedt de verbijzeldde poort van de onderwereld onder zijn voeten en reikt zijn hand als bijstand van de gestorven zielen.

Op de groei

In de serie 'Op de groei' komen uiteenlopende aspecten van de religieuze opvoeding – van voor de geboorte tot na de puberteit – aan de orde. De naam van de serie duidt zowel op de groei van het kind, als op de groei die de opvoeder zelf gaandeweg doormaakt. Ditmaal een interview met kinderarts Edmond Schoorel over de veranderingen bij het intreden van de puberteit.

De puberteit: een blik op de toekomst

door Thom Kloes (gemeente Zeist) in gesprek met Edmond Schoorel, kinderarts bij – en oprichter van – het Kindertherapeuticum in Zeist

De meeste kinderen die het Kindertherapeuticum bezoeken, zijn nog vóór de puberteit. Bij jongeren in de puberteit zullen ouders ook wel vragen hebben, maar het blijkt niet zo gemakkelijk te zijn om een twaalf- tot zeventienjarige mee naar de dokter of naar het Kindertherapeuticum te krijgen. Als ze dan toch komen, zal dat vooral met ouders zijn die echt met hun puber omhoog zitten.

Wat maakt de periode van de puberteit voor jou interessant?

Kijk je vanuit ontwikkelingsperspectief, dan kun je de kinder- en jeugdtijd in drie fasen verdelen. In de eerste zeven jaar kijk ik vooral naar het verleden, wat brengt het kind mee, wat ben jij er voor een? In de tweede zeven jaar – dat is tot en met de lichamelijke puberteit – kijk je naar: Hoe ga jij je redden in het leven tussen de mensen in deze maatschappij? Weet je hoe we met elkaar omgaan, wat de gewoontes zijn, hoe je een grote mond moet hebben en wanneer je juist af en toe moet dimmen? Je wordt medemens en cultuurgenoot. Daar is alles op gericht, het is de tijd om je uit te leven in sport, de tijd ook van de clubjes.

Dan komt er op ouders een

geheel andere wereld af, omdat nu voor het eerst in de historie van dit kind gaat doorschemeren waarheen het op weg is; er gaat iets doorschemeren van zijn toekomst. Dat vraagt een nieuwe rol als ouder. Die bestaat er voor een belangrijk deel uit, dat je je laat verrassen. Je staat vol verbazing te kijken: 'hè, is dit mijn kind?'.

Sommige ouders kijken dan met weemoed terug naar hun volgzame lieve schatje dat nog wel deed wat ze zeiden. Maar ook krijgen ouders het voor elkaar om enthousiast te worden voor het originele, eigenwijze, toekomstgerichte van het kind in deze periode. Dat vraagt een enorme omslag in je pedagogische houding. Volgens mij is dat de grootste opgave in het ouderschap om zo'n draai te maken van 'ik wijs je de weg' naar 'ik ben benieuwd welke weg jij zult gaan'. Je moet dan als ouder in jezelf de terughouding en openheid beoefenen om te laten merken: over twintig jaar ben jij degene die de cultuur mede vorm geeft, ik ben benieuwd hoe je dat gaat doen. Dat is voor mij het bijzondere van de puberteit en de adolescentie.

Dat toekomstgerichte in de puberteit, waar zie je dat aan? Kun je een vermoeden krijgen wat er in het kind speelt?

Veel pubers keren zich eerst af van hoe het altijd was. Dat moet je als ouders niet persoonlijk nemen, maar let wel op de manier waarop ze de toon nu zetten. Niet wat ze precies doen, maar de toonzetting kan wel eens veel over hun toekomst zeggen. Je ziet dat vaak aan kleine dingen, bijvoorbeeld hoe ze de tafel dekken of op een handige en originele manier een feestje organiseren: 'en als we het nou eens zo doen!' Dat zijn probeersels om er een eigen kleur aan te geven. De een bijvoorbeeld wil het klein en 'onder ons' houden, de ander wil het juist groots opzetten met een speurtocht e.d. Die toonzetting zegt meer dan hun fantasieën over wat ze later willen worden.

Het astraallichaam met zijn denken, voelen en willen is geboren en moet nog bijgeslepen worden. Daarbij is het Ik piepjong aan het meekijken: 'wat hoort er nou bij mij?' Dat gaan ze uitproberen. Op welke manier wil ik denken, wat wil ik vinden? Vind ik het normaal dat iedereen in mijn klas geverfd haar heeft? Of dat je, als je vijftien bent, kunt zeggen 'ik was altijd een meisje en ik wil nou een jongen zijn', wat vind ik eigenlijk normaal? Dat is het ochtendgloren van de geboorte van het Ik. Ik denk dat pubers blij mogen zijn als ze ouders hebben die zeggen: 'Zo, vind je dat, dat is bijzonder, daar moeten we het eens over hebben!'

Deze toekomstgerichte impulsen die je noemt komen van binnenuit. Toch zoeken pubers ook naar voorbeelden die ze kunnen navolgen.

Zeker, dat is wat Rudolf Steiner ook benadrukt, de voorbeeldfiguren, de idolen die een jongere uitzoekt. Want je Ik is nog niet geboren, je kunt nog geen keuzes maken over wie je bent. Maar je kunt wel 'op proef' keuzes maken. Dat gun je iedere jongere, dat hij een tijdje wegloopt met bijvoorbeeld klassieke muziek van Händel en daarna een

tijdje helemaal opgaat in de allernieuwste housemuziek. Hij heeft idolen, rolmodellen, waarmee hij zich op proef identificeert. Pas als ouders op, dat je dit niet te serieus neemt: 'hèhè, eindelijk een kind dat Händel leuk vindt!'.

Wees blij dat ze in deze leeftijdsfase zo wispelturig zijn, verbind daar geen oordeel aan, maar houd contact met dat wat het kind eraan beleeft. Als je een oordeel geeft, zal het kind op dat punt mogelijk het contact met je verbreken.

Een puber is erg gevoelig voor de reactie van zijn ouders, maar zet zich tegelijkertijd sterk tegen hen af. Daarmee verliest hij veiligheid en zekerheid. Hoe is dat voor het kind?

Ja, hun houvast valt weg; ze vallen in een kuil van waaruit ze zelf de weg moeten vinden. Dan zijn er de idolen of de rolmodellen, maar ze merken vroeg of laat dat die ook weinig voorstellen. De volwassene moet zich heel bescheiden opstellen; het is de jongere die kiest met wie of wat hij verder kan. Wat je bijvoorbeeld kunt doen is voorstellen: 'ga eens met die of die praten'.

Maar dat neemt niet weg dat je als jongere ontzettend gedesillusioneerd kunt raken door het zootje dat volwassenen ervan gemaakt hebben. De harde werkelijkheid van porno en geweld, bedrog en geldzucht, van natuurvernietiging komt onstuitbaar binnen. Zo kun je echt je illusies kwijtraken dat de wereld goed is. Dat is een grote beproeving, je oude zekerheden moet je loslaten en het enige wat gaat tellen, zijn de zekerheden die jezelf gevonden hebt. Alleen die wijzen naar de toekomst. Als je er zo naar kijkt kun je verbaasd zijn dat niet alle pubers depressief en suïcidaal worden.

Ja, hoe komt het dat niet alle jongeren in die grote kuil vallen en er niet meer uit komen?

Dat is de grote opvoedingsvraag in die periode. Je mag er als ouders zeker van zijn, dat er een toekomst is voor het kind. Iedere nacht maakt het kind via zijn engel hernieuwd kennis met dat wat het zich voorgenomen had. Via die route gebeurt het wonderlijk vaak dat ze tegen iemand aanlopen die een 'leid-ster' wordt in het leven. De puberteit is een heel risicovolle periode. Maar het verrassende vind ik, dat er dan toch vaak iemand staat die beschutting geeft en naar de toekomst wijst. Dat kan een leerkracht zijn, iemand van de Christengemeenschap, een vriend van de ouders, een grootouder. Het verdriet van een puber bij het overlijden van bijvoorbeeld een grootouder kan dan ook heel intens zijn. Als zo'n kind dan de stap kan zetten naar het besef dat oma er ook is als ze er op aarde niet meer is, dan heeft dat een enorme waarde. Er zijn, merk ik, steeds meer jongeren met wie je zoiets gewoon kunt bespreken. Als ze een volwassene meemaken voor wie dat net zo gewoon is, dan geeft dat – bij het klimmen uit die grote kuil – een fundamenteel levensvertrouwen.

Onder de zon - Jongeren

Dapper voorwaarts

door Marianne de Nooij (kamppriester in de Raad van Coördinatoren van 'Helios - Kampen van de Christengemeenschap')

Anders dan in de eerste lockdown in 2020 waren er deze winter meer toegestane mogelijkheden voor onze kamporganisatie om fysiek bijeen te komen in het kader van

'noodzakelijke bijeenkomsten voor de voortgang van het bedrijf of de organisatie tot max. 30 personen'. Voor de jongeren waren dit oases in de eenzaamheid van de digitale woestijn. Zo kon in december de eerste co-scholing van het nieuwe kampjaar fysiek plaatsvinden in de Andrieskerk, waar de coördinatoren van alle kampen warm kwamen draaien voor het nieuwe kampseizoen. Met name het programma onderdeel 'mijn mooiste kampherinnering' deed het innerlijke vuur hoog opblazen.

De jaarlijkse stafwervingsdag wordt normaal gesproken begin februari met zo'n 150 jongeren gehouden in de bovenbouw van de vrije school in Zeist. Koorzang met 150 jonge stemmen, humorvolle presentaties van de afzonderlijke kampen en de organisatiebrede taakgroepen, en dan: in kampen uiteen. Elk potentieel stafid kan dan kennismaken met de coördinator, de priester en het reilen en zeilen van het gekozen kamp. Dit jaar werd de stafwervingsdag geheel coronaproof in kleine groepen gehouden. Elk kamp kwam op een eigen plek (meestal in een van onze kerken) binnen de toegestane 30 personen bijeen. Hieruit zijn voor alle kampen prachtige staven gevormd, dat liep meer gesmeerd dan ooit.

En dan nu de ongewisheid van de zomer tegemoet: zal ons kamp dit jaar wel door kunnen gaan? In 2020 konden vier van de tien kampen (een in Zwitserland, drie in België, geen in Nederland) in aangepaste vorm worden gehouden. Wat zal het dit jaar worden? Aan het vuur van de voorbereidingen zal het in elk geval niet liggen!

Helios gaat financieel door niet zo'n gemakkelijke periode heen. In 2020 werden de kampgelden van de kampen die niet konden plaatsvinden goeddeels aan de deelnemers terugbetaald; maar de vaste kosten, zoals terreinonderhoud, verzekeringen en natuurlijk ook de voorbereidingskosten gaan gewoon door. Mocht je vanuit je eigen mooie kampherinneringen of vanuit dankbaarheid anderszins iets willen schenken, dan wordt dat in grote dank aanvaard, zie <https://www.helioskampen.nl/faq-kampjaar-2021/>.

Op naar de volgende eeuw

Op weg naar de honderdste geboortedag van de wereldwijde Christengemeenschap nodigt de redactie alle Nederlandse en Vlaamse gemeenten uit, om in de periode tot 16 september 2022 een korte bijdrage te schrijven over de stichtingsimpuls van de eigen gemeente en op welke wijze die impuls al dan niet in deze tijd nog werkzaam is. Ditmaal onze gemeente aan de IJssel in Zutphen, gesticht op 11 december 1974.

Tussen de Oude en de Nieuwe Brug

door Adam Ricketts (geestelijke in de gemeente Zutphen)

Deze bijdrage zal niet zo zeer gaan over de talloze individuele mensen die in het groot en in het klein, in het zichtbare en onzichtbare zoveel betekend hebben voor de gemeente Zutphen. Zonder hen, zonder hun offers, hun toewijding, hun moed en vertrouwen was er geen gemeente. Met dankbaarheid, bewondering, eerbied en liefde denken we aan hun daden; elke keer als we door de deur van de kerk naar binnen gaan, worden we ons hiervan weer bewust. Net als in iedere gemeente wordt op talloze verschillende manieren de impuls zichtbaar, die mensen rondom het altaar bij elkaar heeft gebracht: de toegewijde verzorging van alles wat met de gemeente samenhangt.

De gemeente Zutphen aan de Badhuisweg heeft een bijzondere geografische positie: vlak bij de oevers van de IJssel en min of meer in het midden tussen twee bruggen: de Oude Brug en de Nieuwe Brug. Ik heb in mijn leven vaak vlak bij de zee gewoond en heb het altijd als een soort thuis komen ervaren, wanneer ik weer ergens langs de golven mag wandelen. Je voelt hoe de zee en de wind bereid zijn alles van je af te nemen, je kunt uitwaaien en alles even loslaten, je leegmaken.

Hoe anders de rivier! Daar kun je het gevoel hebben dat je uitgenodigd wordt om te luisteren naar wat de rivier te zeggen heeft, hoe inspiraties je geschonken worden. Het is natuurlijk niet voor niets dat zoveel woorden, die te maken hebben met het stromen van water, het lezen van het evangelie voorbereiden tijdens de mensenwijdingsdienst. De rivier verkondigt wat zij gehoord heeft op haar weg door het landschap, wat zij meeneemt vanuit de bron naar de zee. Je kunt beleven hoe deze impuls van de rivier nauw samenhangt met de impuls van de Johanneskerk aan de Badhuisweg. Tussen de nieuwe en oude brug stroomt de rivier voorbij de kerk. Het oude en het

De IJssel bij Zutphen

nieuwe. Twee impulsen die diep verbonden zijn met alle aspecten van het leven, het religieuze leven. Hoe het 'oude' en het 'nieuwe' elkaar vinden, elkaar verrijken. Hoe de ervaring, verworven door pijn en moeite, vallen en opstaan, leed en vreugde, het gewicht geeft aan het heden. Het nieuwe: zonder last, spontaan, vertrouwensvol, speels, uitdagend, een onuitputtelijke bron van inspiratie. Het oude is de rots waar we op mogen staan, stevig, betrouwbaar en dragend. Het nieuwe daagt ons uit te luisteren naar wat uit de toekomst worden wil.

Timmerfabriek

Op de Badhuisweg staat daar de Johanneskerk, genoemd naar diegene die riep in de eenzaamheid tot de mensen dat zij hun gezindheid zouden moeten veranderen: Richt je aandacht op het goddelijke. Als je niet weet dat daar een kerk staat, dan ga je er gemakkelijk aan voorbij: een kerk gevormd in wat vroeger een timmerfabriek was. Weer een beeld dat tot ons spreekt. De eenvoudige timmerman uit Nazareth vindt zijn bestemming in de ontmoeting met Johannes de Doper. Aan de Badhuisweg de Johanneskerk, een huis en een thuis voor diegenen die weer hun aandacht tot het goddelijke willen richten, die hun ware bestemming willen vinden in de ontmoeting met Hem die zij volgen willen.

Hoe zal de impuls van de Christengemeenschap, of het nou in Zutphen is of ergens anders in de wereld, zich in de toekomst kunnen ontwikkelen? Misschien hangt het er van af of wij mensen het oude en het nieuwe op de juiste manier bij elkaar weten te brengen. Hoe ontmoet onze dankbaarheid voor wat het verleden ons gebracht heeft onze onverschrokken blik in de toekomst, die we zachtmoedig maar moedig tegemoet willen treden: " ... uit louter vertrouwen te leven, zonder bestaanszekerheid, uit het

vertrouwen op de immer aanwezige hulp van de geestelijke wereld." Hoe beschermen we te midden van de apocalyptische stormen die op ons afkomen en vermoedelijk steeds op ons zullen afkomen, hetgeen ons vanuit het verleden geschonken is? Hoe doen wij dat, zonder dat het verleden een rots wordt, een dam die de stromende rivier tot stilstand dwingt?

Hoe kunnen we, meegaand in de stroom van de tijd, werkelijk luisteren naar wat er gewild wordt, wat er worden wil, wat een antwoord is op wat de mens in deze tijd nodig heeft? Het vraagt van ons dat we bewegelijk kunnen zijn én rotsvast, vastberaden kunnen blijven staan. Nadrukkelijk vraagt het ons, dat we werkelijk leren luisteren naar wat 'de rivier' ons te zeggen heeft; kunnen zwijgen, afwachtend, aftastend, luisterend. Wat wil er worden? Wat wil Hij?

Uit de grondsteenspreuk van de Johanneskerk te Zutphen

De Johanneskerk zij een waardig huis voor de dienst die wij hier

In gemeenschap volbrengen.

Mogen wij die deze kerk ingaan, in elkaar het goede versterken.

Mogen wij die in deze kerk verwijlen, de geest van Christus liefde ontvangen.

Mogen wij die deze kerk uitgaan vrede op aarde uitdragen.

Boeken

In verbinding zijn

Wegen naar westerse meditatie

Bastiaan Baan

Uitg. Christofoor 2020, 179 p, €22,95

door Līga Skujiņa (gemeente Amsterdam, studente priesterseminarie Hamburg)

Er zijn boeken waar je mee vergroeid raakt. Je hebt ze meermaals gelezen en probleemloos weet je het te vinden als je iets uit het boek nodig hebt. Zo'n boek is voor mij *Wegen naar christelijke meditatie* van Bastiaan Baan. Nu, twintig jaar na de eerste uitgave, heeft de auteur het boek herschreven met de titel *Wegen naar westerse meditatie*.

Met engelengeduld neemt Bastiaan Baan de lezer mee in de wereld van meditatie. Heel praktisch noemt hij de punten op die de meditatie kunnen helpen of juist hinderen. Hij deelt de ervaringen over het verzorgen en het ontwikkelen van wezenlijke ziele eigenschappen voor meditatie: geduld, eerbied, dankbaarheid en rust. Deze eigenschappen ontwikkel je in verbondenheid met de wereld. Hij vertelt hoe je de rust juist in de zintuiglijke wereld kunt vinden, bijvoorbeeld door de blauwe hemel waar te nemen en dit beeld in je ziel op te nemen. Hij moedigt de lezer aan om door de meditatie niet alleen naar binnen, maar ook de weg naar buiten te gaan: om te leren lezen in het boek van de natuur en om de verbinding met de zintuiglijke wereld te zoeken.

Deze verbinding is volgens de auteur een van de kenmerken van de westerse meditatie en is, zoals hij het zelf schrijft, 'als een dunne draad door de compositie van het boek geweven'.

Vijftig jaar ervaring in meditatie van de auteur zelf, zijn werk op het seminarie in Amerika en zijn omgang met mensen als priester in de Christengemeenschap vormen een geweldige bron voor een scala van meditatie voorbeelden. Zo mag de lezer meekijken bij een initiatief van een groep antroposofen in Amerika die met gevangenen werken: *Prison Outreach*. Bijzonder hoeveel levenskracht de gevangenen in antroposofie en meditatie vinden en met hoeveel menselijkheid ze in de maatschappij terugkeren.

Het boek is als een rijk gevulde schatkist met prachtige afbeeldingen, veel spreuken en gedichten – deels ook door Bastiaan Baan zelf geschreven. Een aantal quotes uit het werk van Rudolf Steiner en de Proloog van het Johannes evangelie zijn uitgelicht weergegeven. In de aantekeningen vind je een indrukwekkende literatuurlijst. Hoofdstuk na hoofdstuk wordt de horizon van de meditatie verlegd. Ook klinkt er steeds weer: begin klein, begrensd de meditatie desnoods met de wekker, en vooral: wees trouw aan het mediteren en blijf met de wereld en je medemensen verbonden. Of je nou al een ervaren meditant bent of je denkt om met meditatie te gaan beginnen: dit is zowel een zeer inspirerend werkboek als een verdiepingsboek voor iedereen.

